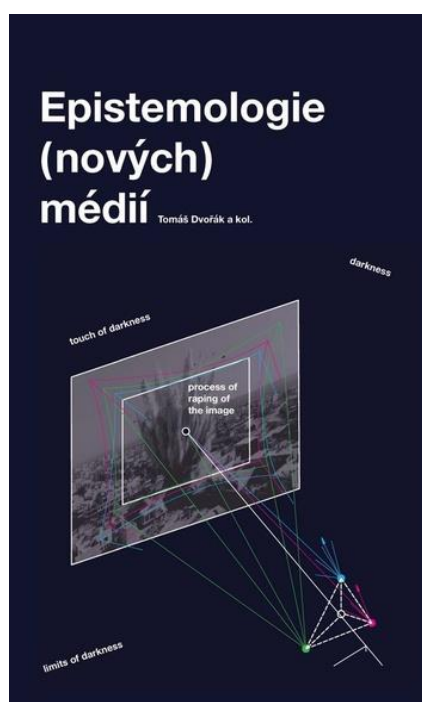

TOMÁŠ DVOŘÁK a kol.: Epistemologie (nových) médií

Praha: Akademie múzických umění 2018, 272 s.

Tradičná epistemológia (aristotelovsko-tomistická) vychádzala z koncepcie zmyslového vnímania a následného rozumového poznania. Do tohto korešpondenčného systému poznania neskôr veľmi výrazne prenikol jazyk, ktorý sa ešte v prvej polovici dvadsiateho storočia tejto schéme prispôboval, ako to vidíme napríklad u B. Russella alebo raného L. Wittgensteina, ale v druhej polovici dvadsiateho storočia, napríklad u neskorého L. Wittgensteina, sa stal východiskom pre konštruktivistické teórie poznania. Jazyk sa začal chápať ako prostriedok nášho poznávania, ktorý sa len symbolicky vzťahuje k realite. Jazyk však nie je našim jediným, hoci privilegovaným médiom poznávania. V minulosti paralelne existovali médiá ako písmo, tlač, fotografia alebo telegraf a v súčasnosti sú to najmä nové médiá,¹ ktoré významným spôsobom ovplyvňujú naše poznanie.

Výrazný vplyv nových médií na súčasnú epistemológiu si uvedomili aj českí autori (M. Magidová, T. Jirsa, L. Likavčan, T. Dvořák, M. Vanžura, T. Chudý), ktorí zostavili kolektívnu monografiu s názvom *Epistemologie (nových) médií* (2018). V rámci nej rozoberajú rôzne aspekty vplyvu nových médií na naše poznanie. M. Magidová skúma novosť médií v umení, T. Jirsa videoklip, L. Likavčan digitálne infraštruktúry, T. Dvořák dejiny operačného

¹ V českom akademickom prostredí sa ustálil názov L. Manovicha „nové médiá“, hoci ten nie je najpresnejší, lebo nové médiá starnú a prichádzajú ďalšie nové médiá. Možno by bolo presnejšie hovoriť o digitálnych médiách. V tomto prípade digitálny kód 1 a 0 stále zostáva, a to napriek dynamickým zmenám v komunikačných technológiách.

strediska, M. Vanžura epistemológiu dronu a T. Chudý médiá ako banky pozornosti.

Markéta Magidová v prvej kapitole s názvom *Novost (médií) v umění* skúma významný epistemologický pojem novosti v umení a vo vede. Poukazuje na samotnú hĺbku novosti, ktorá súvisí s bytím človeka, jeho existenciou a slobodnou tvorbou (2018, 56). Pritom si však uvedomuje, že niečo nové nie je absolútne nové, lebo vždy nadväzuje aj na niečo predchádzajúce, tradičné a stereotypné. Autorka však nezabúda poznamenať, že všetko nové nemusí byť nevyhnutne aj dobré, a taktiež že hranica medzi dobrou a zlou novosťou býva často zahmlená (2018, 30). Nové médiá, ktoré sú takisto výsledkom ľudskej invencie, sú však už do takej miery autonómne, že sú schopné prebrať na seba akciu, kombinovať, ponúknuť nové možnosti a v súčinnosti s človekom aj inovovať. Na druhej strane prepojenie človeka s novými technológiami má aj svoje riziká, lebo myseľ človeka sa musí novým médiám prispôbiť, čo má vplyv na zmeny v kognitívnych schopnostiach človeka.² Autorka sa odvoláva na M. Fishera a L. Manovicha, keď tvrdí, že „študenti nie sú schopní sústrediť sa na jednu činnosť, čítať (dlhšie) texty alebo štrukturovať svoje myslenie... a bez jazyka budeme komunikovať pomocou gest, pohybov tela a mimiky ako naši predkovia v praveku“ (2018, 34). Tieto závery pokladám za veľmi významné pre súčasnú výchovu a vzdelávanie.

Tomáš Jirsa v druhej kapitole s názvom *Videoklip a jeho afektívni myšlení dějin* novým spôsobom skúma epistemológiu dejín. Na základe viacerých videoklipov, v ktorých sa sprítomňujú historické udalosti, poukazuje na zrútenie temporality a afektívne prežívanie historickej udalosti (2018, 106), čo je myslenie mimo rámca tradičnej historiografie (2018, 107). Autor dokonca hovorí o obrate k afektívnemu prežívaniu histórie (2018, 106). S týmito tvrdeniami možno súhlasiť, lebo nové médiá samy osebe rozkladajú lineárny čas. V kontexte kyberkultúry podobne hovorí o rozklade lineárneho času aj P. Lévy (2000, 229): „Kyberkultúra stelesňuje horizontálnu, simultánnu, čisto priestorovú formu prenosu. Prepojenie v čase je len sprievodným javom. Jej hlavná

---

² O zmenách v kognitívnych schopnostiach človeka pod vplyvom používania digitálnych médií píše autori S. Gálik a S. Gáliková Tolnaiová v článku *Influence of the Internet on the Cognitive Abilities of Man. Phenomenological and Hermeneutical Approach* (2015). Podobné úvahy sú rozvíjané aj v článku S. Gálika *Influence of cyberspace on changes in contemporary education* (2017).

činnosť je prepájať v priestore...“ a navyše špeciálny prípad videoklipu na základe obrazov a hudby umocňuje afektívne prežívanie sprítomnenej historickej udalosti.

V tretej kapitole s názvom *Vidieť jako platforma: politická epistemologie digitálnych infraštruktúr* Lukáš Likavčan skúma digitálne infraštruktúry a ich vplyv naše myslenie a poznávanie. Pod digitálnymi infraštruktúrami autor rozumie napríklad pouličnú signalizáciu, logistické siete, datacentrá a podobne. Ich základnou organizačnou jednotkou sú platformy, čo sú systémy, s ktorými môžeme interagovať. Autor (2018, 122) tvrdí, že infraštruktúry a platformy formujú naše myslenie a poznanie: „Infraštruktúry vždy určujú, aké sú hranice a možnosti vášho konania v danej situácii, a v konečnom dôsledku tak tvarujú váš život, a takisto aj myslenie.“ V prípade platforiem, akou je napríklad Google, hovorí podobne (2018, 123): „Google tým, že facilituje používanie webového prostredia, ho zároveň aj formátuje a štandardizuje.“ A naše myslenie sa, samozrejme, tomuto trendu prispôsobuje. Autor zdôrazňuje, že infraštruktúry a platformy majú významný vplyv aj na politiku, pričom ako príklad uvádza konflikt medzi Kostarikou a Nikaraguou, pri ktorom došlo k posunutiu hraníc na Google Maps. Možno súhlasiť s autorom, že epistemológia digitálnych infraštruktúr je previazaná aj s mocou a ich prenikanie do suverenity štátu môže predstavovať aj politicko-ekonomické riziká.

Tomáš Dvořák v štvrtej kapitole s názvom *Malé dějiny operačního střediska* skúma vzťah medzi epistemológiou a mocou na pozadí dejín operačného strediska. Počiatky operačného strediska autor nachádza v byrokratickom stroji v polovici osemnásteho storočia vo Francúzsku (2018, 162). Tento stroj bol určený na policajné účely, konkrétne na evidenciu obyvateľstva v Paríži. Zlatý vek operačného strediska podľa autora nastáva v druhej polovici dvadsiateho storočia, ale s paralelným rozvojom informačných a digitálnych technológií sa postupne mení z centralizovanej na decentralizovanú podobu. Autor sa odvoláva na G. Deleuza, keď tvrdí, že s týmto prechodom súvisí aj prechod od disciplinárnych spoločností k spoločnostiam kontroly (2018, 181). Tým zároveň dochádza aj k zmenám epistemických praktík a ideálov. Autor sa odvoláva na V. Flussera, pričom tvrdí, že povaha vedenia sa mení, virtualizuje, a to v závislosti od výrokov a obrazov, ktoré sa vzťahovali k realite, k výrokom a obrazom, za ktorými už nie je nič určité (2018, 182).

Marek Vanžura sa v piatej kapitole s názvom *Epistemologie dronů* zaoberá vznikom a vývojom vojenských a civilných dronov v kontexte epistemologie

a etiky. Charakteristickým znakom epistemológie dronov je podľa autora vtáčia perspektíva a odtelesnené videnie (2018, 200). Autor však tvrdí, že by bolo mylné domnievať sa, že „videnie“ dronov je neomylné a rovnaké ako ľudské videnie (2018, 204), čo sa dá demonštrovať aj na tragických omyloch vojenských dronov. Dron jednoducho nevidí v perspektíve ako ľudské oko a situáciu vyhodnocujú algoritmy vložené do programu drona. Autor zároveň tvrdí, že pri dronoch ide o pomerne silné spojenie epistemologickej stránky s morálnou (napríklad pri vojenských dronoch môže ísť o špionáž, pri civilných o voyeurstvo), čo sa pri vývoji dronov aj v budúcnosti bude musieť brať do úvahy.

Tomáš Chudý v šiestej kapitole s názvom *Média jako banky pozornosti* skúma epistemologický problém vnímania, osobitne pozornosti. Pozornosť v záplave informácií sa podľa neho stáva čoraz vzácnejším kapitálom a médiá musia súperiť o pozornosť človeka. Ako hovorí T. H. Eriksen (2009, 28): „V informačnej spoločnosti už nedostatkovým tovarom nie je železná ruda alebo vrecia s obilím, ale pozornosť cieľovej skupiny.“ Nie je preto náhoda, že pozornosť sa stáva kapitálom a za pozornosť sa platí. Ak napríklad niekto chce uverejniť reklamu v televíznom *prime time*, tak za ňu musí zaplatiť najviac, lebo ide o najväčšiu koncentráciu pozornosti. Médiá podľa Chudého (2018, 240) pracujú s pozornosťou podobne ako banky, musia rátať s vkladom (koncentráciou), ale aj výdajom pozornosti. Tak isto sa tu uplatňuje princíp relevantnosti, lebo niektoré informácie si zaslúžia pozornosť, a iné nie (2018, 255). Možno súhlasiť s autorom, že súčasné informačné preťaženie prináša nebyvalý tlak na pozornosť, a to nielen u recipientov, ale najmä v médiách, z ktorých sa stávajú banky pozornosti.

Na záver treba povedať, že všetky príspevky autorov sú zaujímavým a originálnym vkladom do epistemológie nových médií a spolu vytvárajú pomerne komplexný pohľad na skúmanú problematiku. Viac-menej sa v nich potvrdzuje, že epistemológia pod vplyvom nových médií prechádza radikálnymi zmenami a že režim pravdy ešte väčšmi závisí od „praxe, spôsobov zhromažďovania a vyhodnocovania informácií, techník argumentácie, dokazovania a presvedčovania“ (2018, 8).³ Z tohto dôvodu je kolektívna monografia prínosná nielen pre oblasť filozofie médií, respektíve epistemológie médií, ale aj pre iné spoločenské a humanitné vedy.

Slavomír Gálik

---

³ K tomu pozri prácu od S. Gálikovej Tolnaiovej *Media and Truth in the Perspective of the Practice and Life Form of the Modern "Homo Medialis"* (2019).

Literatúra

- DVOŘÁK, T. a kol. (2018): *Epistemologie (nových) médií*. Praha: Akademie múzických umění.
- ERIKSEN, T. H. (2009): *Tyranie okamžiku. Rychlý a pomalý čas v informačním věku*. Brno: Doplněk.
- GÁLIK, S. (2017): Influence of cyberspace on changes in contemporary education. *Communication Today*, 8 (1), 30 – 39.
- GÁLIK, S., GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, S. (2015): Influence of the Internet on the Cognitive Abilities of Man. Phenomenological and Hermeneutical Approach. *Communication Today*, 6 (1), 4 – 15.
- GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, S. (2019): Media and Truth in the Perspective of the Practice and Life Form of the Modern “Homo Medialis”. *Communication Today*, 10 (1), 4 – 19.
- LÉVY, P. (2000): *Kyberkultura*. Praha: Karolinum.

Slavomír Gálik
Katedra masmediálnej komunikácie
FMK Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovenská republika
e-mail: slavomir.galik@ucm.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8404-6297>